

Ш37

ТЕАТРАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

НАЗАР СТОДОЛЯ

ДЕРЖЛІТВИДАВ

к

84(4УКР)

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ШЗУ

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

НАЗАР СТОДОЛЯ

271684

обов'язковий примірник

~~Контрольний
примірник~~

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ • 1937

A 100899 підр. А.

Фир
дат

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
ІНВ. 196326

Landesbibliothek
Kiew
521884

A 055922

15/11

ДЕЙСТВУЮЩИЕ ЛИЦА:

Хома Кичатий, сотник.

Галя, дочь его.

Стеха, молодая ключница у Кичатого.

Назар Стодоля, друг его.

Гнат Карый, друг его.

Хозяйка на вечерницах.

Слепой кобзарь, музыканты, молодые казаки и девушки и сваты
от чигиринского полковника.

Действие происходит в XVII столетии, близ Чигирина, в ка-
зацкой слободе, в ночь на рождество христово.

АКТ ПЕРВЫЙ

Вечер. Внутренность светлицы, богато убранной коврами и бархатом. В стороне стол, покрытый дорогим ковром; кругом скамьи под бархатом, окаймленные золотом. На столе фляги, кубки и разные кушанья; горят восковые свечи. Стеха убирает стол.

Стеха (*отходит от стола*). Усе! Здається, що все. Стривай лишень, чи не забула чого. Риба, м'ясо, баранина, свинина, ковбаса, вишнівка, слив'янка, мед, венгерське — усе, усе. Тут і їстівне і випити. Коли б лишень гості. Та що вони так довго баряться? І надоумило ж сідоусого у таке свято, коли добрі люди тільки колядують, сподіваться гостей, та й ще яких гостей! Старосів од такого ж старого дурня, як і сам. Побачимо, що то з того буде. Негріте залізо не зогнеш. А якби не крився, та пораявся б зо мною отак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ; а то схаменувся на самісінький свят-вечір та й ластиться: „і сяка й така, і добра, і розумна ти, Стехо: поможи! Я вже тобі і се і те, і трете й десяте“. Побачимо, побачимо, як попадеться

нашому теляті вовка піймати. (Помолчав). Не сказавши ні слова дочці, за кого і як хоче віддати, думає, що наша сестра — коза: поженеш, куди схочеш. Е, ні! Стривай лишень, голубчику. „Ублагай її“, каже. Та і що таке той поганий хорунжий? А полковник, хоч старий — нехай йому добре сниться — так же пан!.. Оце б то вона й стямилася! Іншому дзус, а я — так візьмусь. Дівці дівку не довго збить з пантелику, а ще таку, як моя панночка — і-і! Та вже ж, як кажуть, піймав не піймав, а погнаться можна. Тоді, як тее-то, вже ж і погуляю!.. А вона поплаче, посумує, а далі й нічого сінько. Та й Назар таки не раз спасибі скаже.

(Из боковых дверей выходит Галя).

Стеха. А що? Як прибрано?.. Тим бо й ба!

Галя. Що це ти, Стехо, робиш? Хіба у нас сьогодні гості, чи що?

Стеха. Та ще й які гості, якби ви знали!

Галя. Які ж там гості і відкіля?

Стеха. Угадайте.

Галя. Чи не з Чигирина?.. Так?

Стеха. Із Чигирина, та хто такий?

Галя. Якінебудь старшини?

Стеха. То-то бо й є, що не старшини, і...

Галя. Та хто ж такий? Може... та ні! Сьогодні не такий день. А мені батюшка учора і говорив щось таке.

Стеха. Говорив, та не договорив. А я знаю, — тільки не скажу.

Галя (*обнимає Стеху*). Стехо, голубочко, ластівко моя! Скажи, не муч мене.

Стеха. А що дасте? Скажу...

Галя. Ще сережки або перстень, або що хочеш подарую, тільки скажи.

Стеха. Нічого не треба; дайте тільки свій байбарак надіти сьогодні на вечорниці.

Галя. Добре, надівай, та так, щоб батюшка часом не побачив.

Стеха. Оце ще! Хіба ж я справді дурна? Слушайте ж. (*Вполголоса*). Сьогодні придуть старости.

Галя (*в восторге*). Від Назара! Від Назара!

Стеха. Та там вже побачите, від кого.

Галя. Хіба ж не від Назара, Стехо? Що ж, оце мене й справді лякаєш?

Стеха. Я вас не лякаю, я тільки так кажу.

Галя. Ні, ти щось знаєш, та не хочеш сказати.

Стеха (*лукаво*). Я нічого не знаю. Де мені, ключниці, відати про панські діла?

Галя. Ти смієшся з мене! Я заплачу, ей-богу, заплачу, і батюшці скажу.

Стеха. Що ж ви скажете?

Галя. Що ти мене перелякала... Теперечки не дам байбарака. А що, поживилась?

Стеха. Оце, які бо ви боязькі! Вже й повірили!

Галя. Ну, що ж? Від Назара?

Стеха. Та від кого ж більше? Вже пак не від старого Молочая, нашого полковника.

Галя. Цур йому, який нехороший! Як приїде до нас, то я зараз із хати втікаю. Мені навдивовижу,

як ще його козаки слухають. Тільки у його, паскудного, й мови, що про наливку та про вареники.

Стеха. А хіба ж це й не добре?

Галля. Звісно! Козаку, та ще й полковнику! Ось мій Назар, мій чорнобривий, усе про війну та про походи, про Наливайка, Острияницю, та про синє море, про татар, та про турецьку землю. Страшно, страшно, а хороше так, що слухала б не наслухалась його, та все дивилась би в його карі очі. Мало дня, мало ночі.

Стеха. Наслухаєтесь, ще й налюбуетесь. Опісля може й обридне.

Галля. О, крий боже! До самої смерті, поки вмру, все дивилась би та слухала його. Скажи мені, Стехо, чи ти любила коли, чи обнімала коли козацький стан високий, що ... дрижать руки, мліє серце? А коли цілуєш... що тоді? Як це, мабуть, любо! Як це весело! *(В восторге поет и пляшет).*

Гой, голя, голя!
Що зо мною, що я?
Полюбила козака —
Не маю покоя.

Я його боялась ...
Що ж опісля сталося?
На вулиці пострічалась
Та й поцілувалась.

А мати уздріла ...
Яке тобі діло!
Віддавайте заміж,
Коли надоїла!

Стеха. Гарно, гарно! А од кого це вивчились?

Галя. Та од тебе ж. Хіба ти забула, як на вулиці, на тій неділі танцювала? Тоді ще батюшки не було дома... згадала?

Стеха. Коли це? Оце ще видумали! (Стучатся в дверь).

Галя (торопливо). Ох, лишечко! Хтось іде! (Убегаєт).

Стеха. Хто там?

Хома (за дверью). Я, я! Відчиняй мерщій.

(Стеха отворяет дверь. Входит Хома, отряхиваясь).

Хома. Що? Не було? Оце ж яка хуртовина!

Стеха. Кого не було?

Хома. Кого? Гостей!

Стеха. Яких гостей? Од пол...

Хома. Цс!.. Егеж.

Стеха. Ні, не було.

Хома. Гляди ж, ані телень!.. Отець Данило, спасибі, розрішив. Не забудь тільки завтра вранці послать йому вишнівки. Знаєш? Тієї, що недавно доливали. Нехай собі п'є на здоров'я. Та що це їх нема так довго? Чи не злякались, бува, завірюхи? А вітер неначе стиха.

Стеха. Злякаються вони! Де ж пак! І в горобину ніч приїдуть для такої панночки, як наша.

Хома. Звичайно, звичайно.

Стеха. Іще пак такий старий... а панночка...

Хома. Сама ти стара, сороко безхвоста!

Стеха. Дивись! Зараз і розсердились. Хіба я на вас?

Хома. Так що ж, що не на мене? Так на мого ... ну ... полковника.

Стеха. Е, бач, що! А панночка? Чи ви ж з нею говорили? Що вона?

Хома. А що вона? Її діло таке: що звелять, те й роби. Воно ще молоде, дурне; а твоє діло навчить її, врозумить, що любов і все таке прочеє ... дурниця, нікчемне. Ти вже, думаю, розумієш?

Стеха. Та це розумію, та з якого кінця почати не знаю. Вона, бачите, полюбила Назара так, що й сказати не можна. Ось і сьогодні мені говорила. Моли, каже, Стехо, бога, щоб швидше я вийшла заміж за Назара, —половину добра свого віддам!

Хома. А ти й повірила!

Стеха. А чому ж і ні? Вона така добренька.

Хома. Дурна ти, дурна! А як же я сам тобі все добро віддам, тоді що буде? Га? Що ти думаєш? (*Ласкаєт її*). То-то бо і є, дурочка ти безсеревна!

Стеха. Що мені робить, коли я дурочка?

Хома. А те, що велять. Чуєш? Усе, що в мене є, твоє.

Стеха. Не треба мені вашого добра; я й без нього була б щаслива, якби ви не забули бідної Стехи й тоді, коли зробитесь великим паном. Я вас так вірно люблю, так вбиваюсь за вами, а ви... (*Притворно грустить*).

Хома. Отже і нагадали козі смерть! Знов своє. Сказав, так і зроблю.

Стеха. Чи мало що люди обіцяють, коли їм припаде нужда?

Хома. Годі не знать що базікать. Піди лишень до Галі та поговори з нею хорошенько по - своєму, і коли тее... то завтра і між нами онее.

Стеха. Казав пан кожух дам, та й слово його тепле. І я тільки гріх на душу візьму.

Хома. Який тут гріх? Дурниця все те!

Стеха. Забожіться, що женитесь, тоді, ей - богу, все зроблю! А без мене, кажу вам, нічого не буде, ей - богу!

Хома. Отже, ей - богу, далєбі!

Стеха. Женитесь?

Хома. Еге!

Стеха. На мені?

Хома. Як коржа, так коржа!—Як спечемо, так і дамо. Уже ти мені в печінках сидиш з своїми витребеньками.

Стеха. Які тут витребеньки?

Хома. Ну, добре, добре! Тільки слухай. Треба діло сконпонувати так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — чого доброго — усе піде шкереберть.

Стеха. Та вже мені не вчиться, як ділом повернуть. Наговорю такого дива моїй панночці — що твій кобзар. Старий, скажу, чоловік, як подумаєш, усім, усім лучче від молодого. Молодий... та що й казати? Нікуди не годиться, а до того

ще докучливий та ревнивий, а старий тихий - тихий і покірний.

Хома. Так, так! О, ти дівка розумна! Йди ж до Галі, та гляди — гарненько побалакай з нею.

Стеха. А потім, чи можна мені буде піти на вечорниці? Я вже зовсім упоралась. Пустіть, будьте ласкаві, хоч в останній разочок.

Хома. У тебе тільки й на думці, що вечорниці. О, вже мені та Мотовилиха!

Стеха. Мотовилиха? Чи не казала вам вона, стара паплюга, чого? Що ж, що я з козаками танцюю? А як ви жартуєте з молодицями, так я й нічого!

Хома. Іди ж, іди, та поклич мені Галю, а затим сама полагодь рушники.

Стеха. Та вже усе наготові. *(Уходить)*.

Хома. Злигався я з дияволом ... *(Оглядається)*. Що ж? Не можна без цього. У такому ділі як не верти, треба або чорта, або жінки. *(Немного помолчав)*. Чого доброго! Ще, може, й мене обдурить, тоді й остався на віки вічні в дурнях. Та ні, лиха матері! Аби б тільки ти мені своїми хитрощами помогла поріднитися з полковником, а там уже що буде — побачимо. Іч ти, мужичка! Куди кирпу гне! Стривай! *(Продолжительное молчание)*. Думай собі, голубко, та гадай, що ... а воно зовсім не так буде. Закинь тільки удочку, сама рибка піде. Шутки — тесть полковника!.. А що далі — це наше діло. Аби б через поріг, то ми й за поріг глянем. У якихнебудь Черкасах, а може

у самому Чигирині, гуляй собі з полковничою булавою! І слава, і почот, і червінці до себе гарбай: все твоє. А пуще всього червінці. Їх люди по духу чують; хоч не показуй, все кланятимуться... Ха - ха - ха! От тобі й сотник! Ще в Братськім серце моє чуло, що з мене буде великий пан. Було, говорю одне, а роблю друге; за це називали мене двуличним. Дурні, дурні! Хіба ж як говорим про огонь, так і лізти в огонь? Або як про чорнобриву сироту, так й женитися на ній? Брехня! Від огня подальш. Женись не на чорних бровах, не на карих очах, а на хуторах і млинах, так і будеш чоловіком, а не дурнем.

(Входить Галя).

Галя (*весело*). Добривечір, батюшка! Де це ви так довго барились? Ви мене кликали, чи що?

Хома. Та кликав, кликав. (*Осма триваєт еє*). Що ти не всі стрічки почіпляла? Та нехай! Поки буде і цих. Послухай. Мені треба поговорити з тобою об важнім ділі. Ти знаєш, ми сьогодні старостів сподіваємось?

Галя. Сьогодні! На первий день празника, — на самісіньке різдво?

Хома. Так що ж? Отець Данило, спасибі, вирішив. Гляди ж, не піднеси гарбуза.

Галя. Як це можна! Хіба він дуже старий, чи що? Ось послушайте, якої нісенітниці наговорила мені Стеха. Сміх та й годі.

Хома. А що тобі вона наговорила?

Галя. Каже, буцімто старі... та ні, не скажу, далєбі не скажу, бо казна-що! Вона й сама не знає, що говорить.

Хома. Хіба ж не правда? Старий чоловік краще молодого.

Галя. Та й вона те ж казала.

Хома. А тобі як здається?

Галя. Як таки можна? То старий, а то молодий.

Хома. Так по-твоєму молодий—краще?

Галя. Ото ж пак!

Хома. Поміркуй лишень гарненько, так і побачиш, що батькова правда, а не твоя. Ну, що молодий? Хіба те, що чорні уси? Та й тільки ж. Не вік тобі ним любуваться: прийде пора — треба подумати об чім і другім. Може, коли захочеться почоту, поваження, поклонів. Кому ж це звичайніше? Полковниці... Це я так приміром говорю... а не якійнебудь жінці хорунжого; бо у нього тільки й худоби, тільки й добра, що чорний ус. Повір мені, дочко, на тебе ніхто і дивиться не захоче.

Галя. Та я й не хочу, щоб на мене другі дивились.

Хома. Не знать що верзеш ти! Хіба ти думаєш, що не обридне цілісінький вік дивиться на тебе одну? Хіба ти одна на божім світі? Є й кращі тебе. Того і гляди, що розлюбить.

Галя. Назар? Мене? О, ні, ні! Ніколи в світі!

Хома. Я й не кажу, що воно справді так буде,

а так, — наприклад, — щоб ти тямала, що ми всі на один кшталт шиті.

Галя. О, ні! Не всі! Він не такий, він не любить.

Хома. А що ж! Хіба він тобі побожився?

Галя. Атож!

Хома. А ти й повірила!

Галя. Я і без божби повірила б.

Хома. Дурне ти, дурне! Чи знаєш же ти, що хто багато обіцяє, той нічого не дає? Ой, схаменись та послухай батьківського совіту. Добре, що я вже такий — що обіщав, те й зроблю. Ну, не дай я тобі приданого, — що тоді, га? Пожалуй, він і так тебе візьме: мало яких дурнів нема на світі! Та що ж у тім? Подумай, що тоді ти робитимеш?

Галя. Те, що і всі роблять — заробляла б.

Хома. А що лучче: чи самій робити, чи дивитися, як другі на тебе роблять?

Галя. Як кому.

Хома. То - то й горе, що ти ще дурне. Я тобі б і багацько дечого сказав, та ніколи: того й гляди, що старости на поріг. А чи єсть у тебе рушники?

Галя (весело). Є, є! Як я рада! В мене серце не на місці! Чи й вам так весело?

Хома. Весело, дуже весело. Йди ж та не забудь сказати, що коли прийдуть колядувати, так щоб гнали їх у потилицю.

Галя. За що ж? Це діло законне! Та воно ж і раз тільки в году!

Х о м а. А старости раз на віку ...

Г а л я. Справді, щоб не помішали... Ще й законної речі не дадуть сповнить. Так побіжу ж я і скажу, щоб заперли ворота і хвіртку. (*Уходить*).

Х о м а (*ходить задумавшись*). Здається, діло добре йде. Вона думатиме, що Назар свата, здуру і согласиться; старости не промовляться; весілля можна одкинути аж геть до того тижня; а через таку годину й нашого брата, мужика, угомониш, щоб не брикався, не те що дівку. Коли б тільки який гаспид не приніс того горобця безперого! Тоді ниши пропало. Наробить бешкету! (*С важністю*). А подумаєш і те: яке йому діло до Галі? Це ж моя дитина, моє добро, слідовательно, моя власть, моя і сила над нею. Я отець, я цар її. Та цур йому, пек! Це діло ще не таке, щоб об йому довго думати. Не дуже треба площати, бо береженого бог береже, або — як там ще кажуть — рівніш згладиш, тісніш ляжеш.

Г а л я (*вбегаєт в восторге*). Приїхали, приїхали!

Х о м а (*вздвогнув*). Оце ж, як ти мене злякала! Піди у свою кімнату та прийдеш, як кликну.

Г а л я. Чого у кімнату? Я тут зостанусь, ніхто не побачить.

Х о м а. Незвичайно: закон не велить.

Г а л я. Ну, так я піду. (*Уходить*).

(Хома с важністю садиться за стол. За дверью стучат три рази. Входят два свата с хлебом и, низко кланяясь хозяину, кладут хлеб на стол),

С в а т и. Дай, боже, вечір добрий, вельможний пане!

Х о м а. Добривечір і вам. *(Даєт знак свату. Тот кланяється. Хома шепчет ему на ухо и потом продолжает)*. Добривечір, люди добрі! Просимо сідати; будьте гостями. А відкіля це вас бог несе? Чи здалека, чи зблизька? Може, ви охотники які, може, рибалки, або, може, вольнії козаки?

С в а т *(тихо покашливает)*. І рибалки і вольнії козаки. Ми люди німецькії, ідемо з землі турецької. Раз дома у нашій землі випала пороша. Я й кажу товаришу: „Що нам дивиться на погоду? Ходім лишень шукати звіриноного сліду“. От і пішли. Ходили - ходили, нічого не знайшли. Аж гульк — назустріч нам іде князь, підніма угору плечі і говорить нам такії речі: „Ей, ви, охотники, ловці-молодці! Будьте ласкаві, покажіте дружбу. Трапилась мені куниця — красна дівиця; не їм, не п'ю й не сплю від того часу, а все думаю, як би її достати. Поможіть мені її піймати; тоді, чого душа ваша забажа, усе просіте, усе дам: хоч десять городів, або тридев'ять кладів, або чого хочете“. Ну, нам того й треба. Пішли ми по слідам по всім городам, по усіх усюдах, і у Німеччину, і у Туреччину; всі царства й госуларства пройшли, а все куниці не знайшли. От ми й кажемо князю: „Що за диво та звірюка? Хіба де кращої нема? Ходім другої шукати“. Так де тобі! Наш князь і слухати не хоче. „Де вже, — каже, —

я не з'їздив, у яких царствах, у яких господарствах не бував, а такої куниці, сиріч красної дівиці, не видав". Пішли ми вп'ять по сліду, і якраз у це село зайшли; як його дражнять, не знаємо. Тут вп'ять випала пороша. Ми, ловці-молодці, ну слідить, ну ходить; сьогодні вранці встали і таки на слід напали. Певно, що звір наш пішов у двір ваш, а з двору в хату та й сів у кімнату; тут і мусимо піймати; тут застряла наша куниця, в вашій хаті красная дівиця. Оце ж нашому слову кінець, а ви дайте ділу вінець. Пробі, оддайте нашому князю куницю, вашу красну дівицю. Кажіть же ділом, чи оддасте, чи нехай ще підросте?

Хома (*притворно с сердцем*). Що за напасть така! Відкіля це ви біду таку накликаєте! Галю! Чи чуєш! Галю! Порай же, будь ласкава, що мені робити з оцими ловцями-молодцами.

(Галя виходит на середину светлицы, останавливается и, стыдливо потупив глаза, перебирает пальцами передник).

Хома. Бачите ви, ловці-молодці, чого ви натворили? Мене старого з дочкою пристидили!.. Гай-гай! Так ось що ми зробимо: хліб святий приймаємо, доброго слова не цураємося, а за те, щоб ви нас не лякали, буцім ми передержуємо куницю, або красну дівицю, вас пов'яжемо. Прийшов і наш черед до ладу слово прикладать. Ну, годі ж тобі, дочко, посупившись стояти; чи нема в тебе чим цих ловців-молодців пов'язати? Чуєш бо, Галю? А може, рушників нема? Може, нічого

не придбала? Не вмiла прясти, не вмiла шити — в'яжи ж чим знаєш, — хоч мотузком, коли ще й він є.

(Галя уходить в свою светлицу и немедленно возвращается, неся на серебряном блюде два вышитые полотенца, и кладет на хлеб, принесенный сватами; потом подходит к отцу и низко кланяется и целует руку; потом берет блюдо с полотенцами и подносит сватам — сперва одному, потом другому. Сваты, взявши полотенца, кланяются Хоме).

Сват. Спасибі ж батькові, що свою дитину рано будив, усякому добру учив. Спасибі й тобі, дівко, що рано вставала, тонку пряжу пряла, придане придбала.

(Галя берет полотенца и перевязывает через плечо одному и другому, потом отходит и робко поглядывает на двери).

Хома (к Гале). Догадався, догадався! Ти хочеш і князя зв'язати. Нехай завтра обое його зв'яжемо. Бач, мабуть злякався, що не показався. Стривай, попадешся, не втечеш!

Сват. Він і сам прилетить, як зачує, що так похваляється.

Хома. Ну, поки вже долетить, нам нічого ждати. Просимо сідати. Що там є, поїмо; що дадуть, поп'ємо та побалакаєм дещо. А тим часом, Галю, не гуляй, в корці меду наливай та гостям піднеси хліба - солі, проси з привітом і з ласкою.

(Сваты чинно садятся за стол. Галя принимает от отца чару и флягу и подносит старшему свату. Сват не принимает).

Сват. Ми вам такої халепи натворили, що

боїмося, щоб ви нас не потруїли ... Призволяйтесь самі. (*Кланяється*).

(Галя, поспатривая на отца, робко и стыдливо подносит к губам и подает свату).

С в а т (*подняв чару*). Тепера так! Пошли ж, боже, нашим молодим щастя й багатства та доброго здоров'я, щоб і внуків женити і правнуків дождати ...

(Свата перерываєт хор колядников под окнами. Все слушають со вниманием. Хома с досадою покручиваєт усы; Галя весело поспатриваєт на окно. Сват, в продолжение колядки, повторяет: „Гарно колядують наші козаки“).

КОЛЯДКА

Бачить же бог, бачить творець,
Що мир погибає,
Архангела Гаврііла
В Назарет посилає.
Благовістив в Назареті —
Стала слава у Вертепі.
О, прекрасний Віфлієме!
Отверзи врата Едема.

Х о м а (*к Гале, с сердцем*). Я ж тобі наказував, щоб нікого не пускали! Задумалась, забула!

(Входит Назар с молодыми казаками).

Н а з а р. Дай, боже, вечір добрий! Помагай - бі вам на все добре!

(Все казаки повторяют то же. Назар, не снимая шапки, в ужасе останавливаєтсья; поспатриваєт то на гостей, то на Галю. Все молчат).

Х о м а (*смешавшись*). Спасибі, спасибі ... Милості просимо. Просимо сідати.

(Молчание продолжается. Галя, улыбаясь, украдкой поглядывает на Назара).

На зар. Сядемо, сядемо, аби було де: ми гості не прохані. Може, помішали; дак ми і підемо, відкіля прийшли. (*Смотрит на сватов*). Так бач, через що полковник послав мене з грамотами в Гуляй-Поле! (*Глядя на Галю*). Весело, весело! Наливай швидше горілки, і я вип'ю за твоє здоров'я! Не лякайся, не лякайся, наливай!

(Галя в ужасе, роняет поднос и флягу).

Х о м а (*в бешенстве*). Хто сміє знущатися над моєю дочкою!

На зар. Я! Хіба не бачиш? Я, Назар Стодоля! Той самий, за кого ти вчора обіщав видать дочку свою, той самий, якого ти знав ще з тієї пори, як він тебе вирвав іспід ножа гайдамаки! Згадай іще, що я той самий, хто й самому гетьману не дасть себе на посміх! Пізнав?

Х о м а. Пізнав. (*Равнодушно*). Що дальш?

Галя. Хіба ж не ти прислав?

Х о м а. Мовчи! Геть собі!

На зар (*останавливает Галю*). Стривай, стій тут! І тебе обманюють?

Х о м а. Не обманюю, а так, як батько велю. Вона просватана за чигиринського полковника.

На зар (*с презрением*). Полковника! Учора була

моя, сьогодні полковникова, а завтра чия буде?
Чуєш, Галю?

Галя (*падає на руки Назара*). Чую! О, чом мені не позакладало!

Сват. Осмілююсь доложити ...

Назар. Мовчи, поганець, шепотиннику!

Хома. Віддай мені дочку мою. (*Робко підходить Назару*).

Назар. Геть, Юда!

Хома (*в ужасе*). Прохор, Максим, Іван, Стехо! Гей, хто там є? Візьміть його, харцизяку — він уб'є мене!

Назар. Нехай бог тебе поб'є, дітопродавець! (*К Галі*). Галю! Серце моє! Промов мені хоч одно слово: ти не знала за кого? Скажи, не знала?

Галя (*приходить в себя*). Не знала, ей-богу, не знала!

Назар (*к Хомі*). Чи чуєш ти?

Хома. Не чую; я оглух!

Назар (*к гостям*). Люди добрі, коли ви не оглухли, так послухайте. Він мене називав своїм сином, а я його своїм батьком, і він це чув тоді, а сьогодні оглух. Де ж його правда? Чи чесний же він чоловік? Правдивий, га?

(Гости молчать).

Гнат (*підходить к Назару*). Він не чоловік. Кинь його: таке ледащо не стоїть путнього слова! (*Берет его за руку*).

Назар. Стривай! Ні, він чоловік, він називав мене сином. (*К Хома*). Правда?

Хома. Не тобі вчити, як мені кого називати. Я її батько, а не твій: так у моїй волі оддати її за кого схочу.

Назар. А як же вона не захоче, тоді що?

Хома. Я заставляю.

Назар. Чи можна ж кого заставить утопитися або повіситися? Хіба ти бог, що маєш силу чуда творить? Хіба ти диявол, коли ти не маєш жалю до рідної своєї дитини? Ти бачиш, у неї є серце, і ти замість його кладеш каменяку. Слухай: і ти ж колись був молодим, і ти ж мав колинебудь радість і горе. Скажи, що чуло, що казало твоє серце, коли тобою кепкували?

Хома. Го-во-ри!

Назар (*в исступлении*). Так ти глузуєш надо мною! Хіба я не стопчу тебе як жабу? Брехун! (*Быстро подходит к нему и хватает его за горло*).

Галя (*схватив руку Назара*). Що ти робиш? Убий мене, на, ріж.

(Назар молча опускает руки).

Хома (*подбегает к сватам*). Ви бачили? Хотів мене задушити! (*Сваты молчат*).

Гнат (*к Назару*). Ми не так розплатимося іншим часом. Ходім з цього базару.

Назар. Не піду! Мене відсіль ноги не вивесуть.

Гнат. Ну, так торгуйсь. Може дешевше уступлять.

Галя. Боже мій, боже мій! Вони знущаються надо мною.

Хома. Не знущаються, а торгуються.

Гнат. Годі, брате, ходім; ми опізнались.

Назар. Стривай, не опізнались. *(Підходить к Хоме)*. Прости мене, я згарячу забувся. Ти добрий чоловік. Прости, або заріж мене, тільки не кажи, що вона не моя, не кажи! Дивись: я гетьману ніколи не кланявсь. *(Падаєт на колени)*. Для спасенія своєї душі, коли у тебе в серці є бог, для угоди всіх святих, коли ти віруєш у кого, для спасенія твоєї дитини, коли вона тобі мила, зглянься на мене! Нехай старости з своїм хлібом йдуть додому. Христом богом молю, не занаста її, бідної! Кращої її нема; за що ти хочеш її убити? На голову мою! Візьми її, розбий обухом — не треба мені її: тільки дай дочці своїй ще пожити на світі, не заїдай її віку, вона не винувата!

(Хома дрова посматривает на гостей).

Гнат *(быстро подбегает к Назару)*. Кого ти просиш? Кому кланяєшся! Перед ким падаєш? Я на тебе після цього й дивиться не хочу: прощай!.. Кланяється дияволу! Він тебе кип'ячою смолою напоїть! *(Хочет итти)*.

Назар *(удерживает его)*. Постій, дай ще слово скажу.

Галя *(обнимая ноги отца)*. Ви покійній матері,

як вона умирала, біля домовини обіцяли мене видать за Назара. Що ж ви робите? Чим я вас прогнівила? За що мене хочете убить? Хіба ж я не дочка ваша? (*Заливається слезами*).

Назар. Камінь! Залізо! Ти огню хочеш! Буде огонь, буде! Для тебе все пекло визову... ти жди мене. (*Гале*). Бідна, бідна! В тебе нема батька, в тебе кат єсть, а не батько! Бідненька, серденько моє, пташечко моя безприютна! (*Целует ее*). А я ще бідніший тебе: у мене й ката нема, нікому і зарізати! Прощай, мое серце, прощай! Не забаримось побачитися.

(Галя безмолвная падаєт на руки Назара. Он целует; Хома силится вырвать ее. Назар отталкивает его и снова целует Галю).

Назар (*к сватам*). Розкажіть полковнику, що бачили і що чули. Скажіть, що його молода при ваших очах цілувалась зо мною. (*Галя обнимаєт его и целует*). Бачите, бачите! Прощай же, мое серце, моя голубонько! (*Целует ее*). Я знаю, що мені робить. Я знайду правду. Прощай! Вернусь, сподівайся.

(Галя падаєт без чувств. Назар, закрав лицо руками, удаляється. Гнат и казаки за ним. Хома и сваты подбегают к Гале).

АКТ ВТОРОЙ

Внутренность простой хаты, опрятно убранной. На столе горят свечи. Хозяйка прибирает около печки.

Х о з я й к а. Господи, господи! Як подумаеш, коли ми ще дівували, зачнеш денебудь вечорниці, так аж тини тріщать; а тепер... от, скоро й треті півні заспівають, а вечорниці ще й не зачинались. Нехай воно хоч і свято, звісно — колядують, а все таки час би. Ні, що не кажи, а світ переменявся. Хоть би і запорожці... Ну, які вони запорожці? Тьфу на їх хисть та й годі! Чи такі були попереду? Як налетять було з своєї Січі, так що твої орли-соколи! Було, як схопить тебе котрий, так до землі не допустить, так і носить... Ой-ой-ой! Куди то все дівалось?

(Покачавши грустно головою, поет).

Зоря з місяцем над долиною
Пострічалася;
Дожидалася до білої зорі,
Не діждалася;

Я додому прийшла, гірко плакала,
Не молилася,—
Нерозумная, неутішная,
Положилася.
Ой, не спала ж я, все верзлась мені
Нічка темная,
І вишневий сад, очі карії,
Брови чорнії.
На зорі - зорі я прочнулася
І сказала так:
За Дунай - ріку чорнобривий твій
На гнідїм коні
Полетів орлом!.. Я все плакала,
Все сміялася.
І додому козаки, зза Дунай - ріки,
Заверталися.
Не вернувся мій ... молоді літа
За що трачу я?
Зоря з місяцем пострічалася —
І заплачу я.

Точнісінько моя доля! Неначе цю пісню про мене зложили. Де мої молоді літа? І сліду нема, мов поверх води поплили. (*Помолчав*). Що ж це справді ніхто не йде? А вже мені ця навіжена Стеха! Пішла за дівками, та десь і застряла з козаками. Ізвела ж їх нечиста мати докупи! Нехай би цей Кичатий був парубок, а то ж уже старий чоловік... Взяв би він собі в ключниці не молоду, а розумну, вірну, дотепну до всякого діла та стареньку?! А то ... як та дзига, так і снує. Як то він дочку свою ще пристроїть? Бач, у полковниці лізе! Чи довго ж то вона буде любува-

тися його лисиною замість ясного місяця? Ох, ох! Старі, старі! Сидіть би вам тільки на печі та жувать калачі, так ні, давай їм жінку, та ще молоду. Як же пак, чи не так!.. Ось Стодоля молодець! Я його знаю, він протопче стежку через полковничий садок. Та й дурний би був, коли б не протоптав. Про себе скажу, що ... тее ... хтось іде!.. Зараз, зараз! Насилу! (*Отворяет дверь*).

(Входять Назар и Гнат).

Хозяйка. Свят, свят, свят! Відкіля це, якою дорогою, яким вітром, яким шляхом занесло вас у мою хату?

Гнат. Не питайся, голубко, стара будеш, хоч це, признатися, і не пристало твоїй пиці. Чого ж ти так насупилась?

Хозяйка. Сідайте, будьте ласкаві, сідайте!

Гнат. Ну, годі ж, не сердься. Мало чого з язика не спливе! Невже треба переймать, що поверх води пливе? У тебе сьогодні вечорниці?

Хозяйка. Хіба ж наші вечорниці для вас? Ви так тільки прийшли — посміятися.

Гнат. Так - таки й посміємося, коли буде весело.

Хозяйка (*глядя на Назара*). Буде весело, та не всім.

Гнат. Ну, це вже опісля побачимо. А коли - ке нам чоگونهбудь такого, для чого чарки роблять, та й зубам пошукай роботи. Проклятий скряга і повечеряти не дав. Ну, чого ж ти рот роззявила? Мерщій!

Хозяйка. Зараз. *(Отходя)*. Бідненький Назар!
(Достає с полки флягу с вином и закуску и ставит на стол).

(Назар печально смотрит на Гната).

Гнат *(к хозяйке)*. Тепер же знаєш що? Візьми мітлу та мети, вясни хорошенько місяць: бач, як насупило! А ми тим часом побалакаєм, що треба.

Хозяйка. Що це, бог з вами! Хіба я відьма?

Гнат. Я так, навмання сказав. Заткни пальці в уха. Чи второпала?

Хозяйка. А!.. Ви хочете нишком побалакати. Добре, я піду по Стеху. *(Надеваєт свиту и уходит)*.

Гнат *(посмотрев ей вслед)*. Пішла. Ну, що ж дивишся на мене, мов не пізнаєш?

Назар. Тепер би й рідного батька не пізнав.

Гнат. Розумні люди усе так роблять: і в хоромах, як у хаті,—мужик. *(Наливаєт рюмку и подносит)*. Не хочеш? Як хочеш! А я совітував би чарочку-другу адамових слізок, як казав було отець економ. Не забув Братський монастир?

Назар. Ні, скажи лучче, на що ти мене повів сюди?

Гнат. На те, щоб побалакати з тобою як з козаком, а не з бабою. За козацьку волю і розум! *(Выпивает)*.

Назар. Щасливий ти чоловік!

Гнат. Ти щасливіший мене.

Назар. О, якби ти посидів у моїй шкурі! Ходім, Гнате, мені тут душно.

Гнат. Стривай, ще рано. Подивимся, як люди добрі веселяться, та посовітуємося, куди йти.

Назар. Мені [все] одно, куди не поведеш.

Гнат. Ти вп'ять баба. Чи пристали ж козаку такі речі?

Назар. Гірко мені, Гнате! Ти смієшся, а в мене печінки верне. Хіба ж мое горе смішить тебе?

Гнат. Смішить.

Назар. А я думав — ти добрий чоловік.

Гнат. А я думав — ти козак, а ти, бачу, баба. Ну, скажи мені, чого ти дурієш? Де твій розум? Чи стоїть же жінка, хоч би вона була дочка німецького цезаря, чи стоїть вона такого дорогого добра, як чоловічий розум?

Назар. Стоїть.

Гнат. Брехня! Ти знаєш, в яку ціну поставив цар Соломон золотий плуг? Він каже, що при нужді шматок хліба дорожче золота. А я скажу: чарка горілки козаку миліша усіх жінок на світі.

Назар. Ти мене, Гнате, морочиш, а мені тепер треба щирого друга.

Гнат. Добре. Я він і єсть, бо кажу правду. А коли хочеш, то й брехать почну для тебе. Все, що хочеш.

Назар. Не смійся, а ділом кажи, що робить мені. Тобі можна і говорить і думать.

Гнат. Ось що. Перш усього, випий горілки. Вона і без мене наведе тебе на розум. (Наливаєт

рюмку). Чи не забув ще ти, як розумно розсужда латинський віршник... як пак його... Ну той, за якого мене в Братстві випарили різками, як отець ректор піймав у мене за халявою його мудрі вірші. Він каже: „Дурниця все опріч горілки, а іноді і жінка під руку“. Оце так! (*Выпивает*).

Назар (*презрительно*). Бідний ти сердешний чоловік! Я думав, що в тебе хоч крихта є добра, а в тебе нема і того, що має й скотина. О, якби ти зміг заглянути сюди (*указывает на сердце*), куди сам бог не загляда! Та ні! Може, ти тільки морочиш мене; може, ти тільки так кажеш. Друг ти мій добрий, вірний мій, ти ж таки плакав колинебудь: плач зо мною тепер; хоч прикинься та плач. Не муч мене: в мене від горя серце рветься! Нехай вже ті сміються, що живуть у пеклі: їм любо; а ти ж таки чоловік. (*С участием смотрит на него*).

Гнат. Так, я чоловік; а ти й справді баба, ще раз тобі скажу: ка-зна за чим вбиваєшся.

Назар. Нема у тебе серця, камінь ти!

Гнат. Як хочеш, так і думай, а я нещасніший од тебе, нещасніший од твоєї собаки; вона лашчиться до тебе, а ти її кохаєш, а я?.. І я, дурний, колись любив і к гадинам - жінкам ласкався, ридав гарячими сльозами, рад був і жизнь оддати за них... І що із того? Чи хочеш знати?

Назар. Не треба, не хочу, не говори! У тебе нема бога в серці.

Гнат. А був колись, та мохом серце обросло,

2. Назар Стодоля

A 055922

як той гнилий нікчемний пенъ дубовий. Прийде і твоя пора, все згадаєш. (*Ласково*). Годі ж тобі, годі! Не дивись так хмарно, далєбі не полегша. Дурниця все, і товариство і любов,—цур їм! Нема їх на світі. Одні дурні і діти вірять латинським віршам. А лучче поговорим о ділі, а тим часом налетять сороки чорнобриві, вип'єм, пожартуєм, і вір мені — вся дур із голови вилетить. Я це знаю: мене лихо навчило.

Назар (*вставаю из-за стола*). Та і я ізвідав горе, та нічому не навчився; тебе ж не хочу слухать: ти зліший диявола. (*Хочет итти*).

Гнат. Куди ж ти?

Назар. З тобою холодно, піду у пекло погрітись.

Гнат. Стривай, ти сам не знайдеш. Я шлях тобі покажу.

Назар. Найду й сам.

Гнат (*удерживает его*). Ти і справді хочеш іти? Скажений, ти з глузду з'їхав!

Назар. Я нікому не дам себе в обиду, і дурного совіту не послухаю. Пусти мене.

Гнат. Насилу прочунявся. Та куди ж ти, навіжений?

Назар (*вспыльчиво*). Мовчи, а то тут тобі і амінь.

Гнат (*не выпуская руки Назара*). Так і я зумію, та що потім? З холодним мертвецем у домовину?

Назар. Хоч до чорта у пекло! Пусти мене, я піду у Чигирин до полковника.

Гнат. Чого?

Назар. Уб'ю його!

Гнат. А як не вб'єш, тоді що? Чи не мусиш ублагать його відкинутися від Галі? Га?

Назар. Так, чи не так, а я піду.

Гнат. До диявола в гості! Чи не краще ж, замість пузатого полковника, обняти тонкий та гнучкий стан Галі? Не хмурся та послухай, та роби так, як я тобі скажу, бо ти сьогодні нічого путнього не видумаєш.

Назар. Що далше?

Гнат (*осматриваясь*). Чи глухі тут стіни? (*Вполголоса*). Украдьмо Галю, от і все. Чи добре?

Назар (*немного помолчав, жмет руку Гната*). Прости мене...

Гнат. Ну, що ще?

Назар. Ти певний друг!

Гнат. Ну, об цьому послі. Кажи, так, чи не так?

Назар. Так! Я весь твій: говори, приказуй.

Гнат. Слухай же. Вона, звісно, виходила до тебе колинебудь пізно вечором у садок, хоть, може, й не одна?

Назар. З ключницею.

Гнат. Суца коханка. Чи не завалявсь у тебе в кишені який червінець?

Назар. Два.

Гнат. Ще краще. Це ж буде ключниці на сережки, а плахту на словах обіщай. Тільки домовся з нею так, щоб вона про мене не знала, бо жінки наголо всі цокотухи: не для їх вига-

дано слово — мовчати; до того ще й дорожчє запросить.

Назар. Нічого не пожалую, усе віддам, що в мене є. Де тільки ключницю побачу?

Гнат. Вона буде тут. Адже ти чув, як ласка хазяйка Стеху за те, що довго бариться? Гляди ж, зробиш тут усе як треба, а я дождатиму вас край старої корчми з тройкою добрих вороних. Знаєш, за садком, на старій дорозі?

Назар. Знаю.

Гнат. Цю корчму і днем люди, хрестячись, обходять, а вночі ніхто не посміє; так кращого місця нічого й шукати; тільки порайтесь моторніш.

Назар. А як вона не захоче — що тоді?

Гнат. Хто? Ключниця, чи...

Назар. Та й та, і друга.

Гнат. Захочуть обидві, тільки ти зумій согласити. Ключниця за червінця піде колядувать хоть до самого сатани; а Галя в одній сорочці піде за тобою на край світа; а як це дуже далеко, так ти спровадь її на Запорожжя, а там і сам гетьман не більший од чабана. Адже ти не випи-сувавсь із запорожців?

Назар. Ні.

Гнат. Так якого ж злидня ще хотіть? А хто пак у тебе курінним отаманом?

Назар. Сокорина.

Гнат. Знаю! О, голінний, завзятий чоловік! В кірці води диявола утопить, не то що в Дніпрі! А! Здається, хтось іде.

Назар. О, якби твоє, брате, слово та богу в уха!

Гнат. Нема нічого на світі легше: тільки по-веселій, будь козаком. Мовчи. (*Громко*). Ну, вип'ємо ж чарочку за шинкарочку. (*П'ють*).

Хозяйка. Як же я утомилась! Насилу найшла її, прокляту Стеху!

Гнат. А що, змахнула пил з місяця?

Хозяйка. Смійтесь, а воно й справді погода утихомирилась.

Гнат. Оце ж тобі за труди. (*Подає чарку*).

Хозяйка. Цур йому, як я втопилась!.. Ні, спасибі, не під силу... Хіба вже для вас. (*Пробує понемножку. Гнат знаками просит. Она в притворстве усилий и кривляний выпивает, а остальные капли хлещет в потолок*). Щоб вороги мовчали й сусіди не знали! (*Отдає чарку*).

Гнат (*подносить Назару; тот отказывается знаком*). Не хочеш — як хочеш. А мені здається, що і на світі нема такого горя, якого б не можна було утопити в чарці горілки. Чарка, друга і — чорта у воду. Так, Катерино?

Хозяйка. Як кому іншому, то й кварта не pomoже.

Гнат (*Назару*). А ти справді не будеш пить?

Назар. Не буду.

Гнат. Вольному воля, а спасеному рай. За твоє ж здоров'я! (*Выпивает*). Праведно співається в тій пісні, що каже, коли б мужику не жінка, не знав би він скуки, коли б не горілка, де дівать би муки? Так у горілку її, прокляту, у го-

рілку! Розумний чоловік тебе видумав, так!
(К Назару). Та на тебе бридко й дивиться. Ну,
ще ж одну та й годі вже. (Наливаєт). Чи втямки
тобі, як ми втікали з Братського на Запорожжя
та на дорозі зустріли одну чорнобривеньку, і ти
чуть-чуть був не проміняв запорозької волі на її
чорні брові? Бач? Ти забув; а я, так все запро-
шедше знаю, та й що буде, одгадаю.

Стеха (вбегаєт второпях). Ох, моя матінко,
як утомилась! Шуточки? Оббігала усі усюди!
(Осма триваясь). Ох, боже мій! Я і не бачу.
Добривечір вам! От, вже й не думала, і не га-
дала! Спасибі, спасибі! Не погнушались наших
слобідських вечорниць. Гак уже й не здивуйте:
у нас усе абияк: не те, що у вас у Чигирині.

Гнат. Та у вас ще краще.

Стеха. Годі бо вам сміяться.

Хозяйка. Чи прийде ж хто?

Стеха. Як же! Усі прийдуть.

(Гнат берет за руку хозяйку и отводит в сторону. Назар
встает из-за стола и подходит к Стехе).

Гнат (к хозяйке). У мене щось голова розбо-
лілась, піду подивлюсь, який місяць. Чуєш, а про
кобзаря, мабуть, і забули. Збігай лишень. Без
нього і гульня не гульня.

Хозяйка. Стехо! Ти звала Кирика?

Стеха. Моя матіночко! І забула. Я зараз збігаю.

Гнат. Вп'ять денебудь застрянеш. Збігай лучче
сама.

Хозяйка. Добре! (*Хозяйка и Гнат уходят*).
Назар (*берет за руку Стеху*). У мене є
просьба до тебе, Стехо.

Стеха. Знаю, знаю, яка просьба — сказати пан-
ночці, щоб вийшла до вас, як пан засне; та тепер
тільки не те вже, що перше було. Адже ви самі
знаєте, що незабаром зробилось.

Назар. Це не помішає; мені тільки одно сло-
вечко сказати. (*Даєт ей червонец*). На тобі; ще
й плахта буде, коли послужиш.

Стеха (*приймаєт червонец*). Не придумаю,
як би це зробити. Лиха година те, що старий
цілісіньку ніч очей не заплющить. Сердешна пан-
ночка! А як я плакала, як просила! Ні, таки на
своєму поставив старий сатана!

Назар. Так ти зробиш? Дожидати?

Стеха. Зроблю, зроблю, тільки...

Назар. Не бійсь! Більш копи лиха не буде.
А коли хочеш, так і ти з нами. Ну лишень, чкурнем.

Стеха. Куди з вами?

Назар. Туди, де лучче жити, де будеш ти
панією, а не ключницею, чи второпала?

Стеха. Глядіть, чи не дурите ви мене? І справді,
думають, що як вони багаті, так усе і їх.

Гнат (*за сценой*). Катре, Катре! а погледі, що
це на місяці?

Голос хозяйки. Хіба не знаєте? Брат брата
на вила підняв.

Гнат. Як же це? Далєбі я не чув.

Хозяйка. Нехай у хаті розкажу, я змерзла.

(В продолжение этого разговора Назар объясняется со Стехой и знаками и шопотом. Стеха делает утвердительный знак и отходит. Входит Гнат и хозяйка).

Стеха. А хіба ж ви цього не знаєте?

Гнат. Або забув, або і зовсім не знав; не згадаю.

Стеха. Так ось бачите, як воно. Як Христа дочитались, старший брат на великдень, коли ще добрі люди на утрені стояли, пішов підкинуть волам сіна, та замість сіна проткнув вилами свого меншого брата: так їх бог так і поставив укупці на місяці, на вид усьому хрещеному миру, щоб бачили, що і скотині гріх їсти у такий великий празник, поки пасок не посвящать, а не то що людям.

Хозяйка (*насмешливо*). Ач як мудро прочитала!

Гнат. Чудо не дівка! Розумна і красива. (*Обнімає Стеху*).

Стеха (*притворно*). Що це, які справді безстидні оці городські козаки. Усе б їм знущатся над нами та й тільки. (*Гнат целує її*). Ну, от іще видумали що! Неначе це звичайно! Пустіть, далєбі закричу.

(С шумом входять казаки и девушки).

В толпе. Ай да Стеха! От моторна: і тут успіла. А старий Кичатий!..

Стеха (*вырываясь*). Ну, що? Поживились? Не бійсь, таки не довелось поцілувати. Хто там

горло дере, що успіла? Вони тільки так, нічого не зробили.

Гнат (*к казакам*). Ну, хто у вас отаман? Чи єсть музики?

Голоса. І кобзар і музики.

Гнат. А останне: випить і закусити?

Голоса. Як без цього? Усе є.

Гнат. А, та й бравії ж молодці! Що твої чигиринці. (*К девушкам*). Котора ж із вас піде зо мною танцювати?

Голоса. Пропустіть, пропустіть — музики йдуть.

(Входять музыканты. Впереди слепой старик с кобзою. Девушки и казаки в беспорядке расступаются. В продолжение суматохи Назар разговаривает с Гнатом).

Гнат. Будь бо веселіший, не показуй виду. Стеха зуміє одкараскаться од них, тільки нам з тобою треба попереду утікати. Я, пожалуй, хоч і зараз піду, а ти зостанься тут поки,— так, для виду. Та чуеш: не дуже довго женихайся, а мерщій в корчму; я там буду.

Назар. Добре, тільки і ти проворніше.

Гнат. За мене не бійсь. Дивись, старії знакомії! Кузьма, яким це побитом тут опинились?

Один із козаків. З хуторів до церкви, а вечорниці по духу чуємо.

Гнат. Молодці! А ви як сюди зайшли?

Музика. А так, шляхом. У Чигирині нема заробітку, а ми прочули, що у пана Кичатого весілля буде, так і прийшли сюди.

Гнат (*громко*). А нуте ж! Учистьте запорозького козачка. (*К казакам*). А з вас хто бойчіший? Удар, я подивлюсь, чи так, як у нас бувало на Запорожжі. (*Тихо Назару*). Годі, не дурій. Я ж кажу, усе буде добре.

Назар. Чи буде, чи ні, тільки зділай милость, не бався тут, іди швидше.

Гнат. Поспіємо ще з козами на торг. Не показуйся, будь ласкав, таким сумним: все зопсуєш. Подивимся козачка та й годі.

(Удаляються в глибину и розговаривають между собою. Музиканти заиграли. Один казак выскакивает из толпы и пляшет казачок. Гнат и Назар любуются).

Гнат. Ай да молодець! От жвавий! Що твій запорожець! (*Танець кончається*). Ну, веселітеся ж, люди добрі, гуляйте, хлопці, а нам уже годі, пора їхать: до Чигирина не близько, а до світу треба бути там. Прощайте, козаки! Прощайте, дівчата! Прощай, хазяйко! А де ж та... Кичатого? (*Стеха прячется между козаками. Гнат поймал ее, целует*). Прощай, сердечко мое, моя розумниця, моя красавиця! Прощай!

Стеха (*вырываясь*). Ай - ай - ай! Закричу, ей - же то богу, закричу.

(Назар и Гнат уходят. Хозяйка провожает их).

Стеха (*охорашиваясь*). Що за народ такий ці козаки! Усе б їм цілуваться. Неначе й помоглось.

(К хозяйке). Тітко, тітко! А нумо ми з тобою.
(Пляшет и поет):

Через гору піду,
Скриюсь за горою ...
На біду,
Де піду,
Козаки за мною.

Той почне говорить,
Той сережки сулить.
Кого знаю,
Привітаю,
Хто сережки дарить.

Ах, сережки мої,
Мої золотії!
Сердітеся,
Дивітеся,
Вороги лихії!

Хозяйка (вырываясь). Ох, мої зозуленьки! По старості літ мені б і не подобало.

(Стеха между тем шалит с казаками, хватая за руку молодого казака, и, вертясь, приплясывает).

Хозяйка. Оце, яка жартовлива! Та перестанеш ти, чи ні?

Стеха (пляшет и поет).

Тра - ла - ла, тра - ла - ла,
На базарі була,
Черевички купила,
Три червонці дала,
А четвертий пропила
І музику наняла.

Що ж ви, родимець би вас вбив! Тільки дурно гроші берете? Кусок би вам сала, а не грошей. (*В толпе хохот*). А де ж наш Кирик? Сюди його! Він один лучче всіх цих голодранців. (*Виходит кобзарь*). Ось він, мій голубчик. Ну лишень якунебудь пісеньку з приговорками, або казочку-страховиночку, щоб цілу ніч не заснулось.

Кобзарь. Добре, добре. Хочеш казочку, хочеш пісеньку, що любиш?

Голоса. Казку! Казку!

Другие. Ні, пісню, та таку, щоб жижки затрусались. Ми ще не танцювали.

Первые голоса (*и с ними Стеха паче всех*). Натанцюєтесь іще, поки до третіх.

Стеха. До півнів ще не трохи. Казку! (*Хозяйка*). Казку, тітко?

Хозяйка. Звісно, казку, поки ще не так пізно, а опісля і слухать страшно буде.

Кобзарь. Коли казку, так казку; мені все одно.

В толпе. Перещебетала таки цокотуха.

Другой голос. Ач яка!

Стеха. А що, га? Таки перещебетала!

(Кобзарь садиться на скамейку. Кругом него с шумом и хохотом толпятся в беспорядке казаки и девушки).

Стеха (*подносит кобзарю рюмку вина*). Випий, дідусю, для смілості.

Кобзарь (*выпивши*). Спасибі тобі, дівко! (*Прокашлявшись*). Слухать — що їсти, в горшку не

бовтати, усів не марати, слів не пропускать, другим не мішать.

(Общий легкий шопот и смех).

Стеха. Послухаю, послухаю, чи єсть же така страховина, щоб я злякалась.

Голос. Чуєш ти? Коли не будеш мовчать, так геть собі.

Другой. А то виженем.

Стеха. А хто б посмів! Сотник вас усіх перевішає.

Голос. Дзус йому мурому! Гляди, щоб на одній осичині не повісили тебе з сотником.

Хозяйка. Та замовчіть же, бога ради! (К кобзарю). Кажи, дідусю, кажи; їх не переслухаєш.

Кобзарь (прокашлявшись). У Венгерській стороні, у цесарців, за шляхетською землею стоїть гора висока; а в тій горі нора глибока; в норі сидить не звір, не птиця — турецька цариця. Сидить вона сто тисяч літ, не молодіє, не старіє, а тільки дедалі зліє; їсть вона од схід до захід сонця — не хліб печений, не курей і не якунебудь людську страву, а трощить маленьких дітей, за те, що коли ще вона була у Туреччині важкою, так їй сказав арменський знахар, що вона родить дочку, і дочка та буде, як підросте, в тисячу раз краще її. От вона, справді, як родила дочку, так зараз і з'їла її, та з того часу сидить у норі і, не вгаваючи, усе їсть дітей; не розбира, хоч хрещені вони, а хоч нехрещені, їсть усіх, їсть тобі всіх та й годі, — і дівчат, і хлопчиків...

Стеха (*быстро*). І хлопчиків! Ах, вона триклята баба! Щастя її, що я не знаю тієї гори.

Голос. А що б ти зробила?

Стеха. Що? Задушила б.

Голос. Куди тобі, погане!

Другой. Ти й за двері сама боїшся вийти.

Стеха. Хто, я?

В толпе. Та не мішай же слухать. Не хто ж більш, ти!

Стеха. Я боюсь? Хочеш, зараз піду на гробовище? А коли хочете, так у стару корчму, що на старому шляху.

В толпе. Прудка дуже! За поріг не вийдеш, умреш.

Стеха. Я вмру! Що ставиш?

В толпе. Мої музиканти на всю; а ти?

Стеха. Піввідра слив'янки, три куски сала і паляниця.

В толпе. Добре! Тільки щоб, знаєш, слив'янка була з панського льоху.

Стеха. Та вже де не візьму, до цього вам діла нема, а поставлю. Де мій байбарак? (*Надевает верхнее платье*). Гляди ж, не цурайся слова. (*Кобзарю*). Як я вернусь, так тоді докажеш, дідусю: а то я і не хочу. (*Уходит*).

Кобзарь. Добре.

В толпе. А щоб повірили, так принеси цеглинку або кахлю з груби, або що хочеш, тільки з корчми.

Стеха (*за сценою*). Добре, добре.

Голоса. От дівка голінна, так так!

Другой. Чуприну їй та уси, тоді хоч у пекло ...

Третій. Так подумують, що козак.

Хозяйка. Вже козир - дівка, не вам рівня. Отже й піде; тоді плати.

Голос. Або слив'янку пий, а салом і паляницею закусюй.

Хозяйка. Побачим, побачим, чия візьме. Чого сидіти? Щоб не даром музикам платить, ну лиш потанцюєм лучче. Ану, вдарте по-нашому.

(Толпа в беспорядке расступается. Казак с девушкою виходит танцювать. Музиканти заиграли, и пляска началась, Занавес тихо опускается).

АКТ ТРЕТИЙ

Внутренность развалин корчмы. Стены без потолка и несколько уцелевших стропил. Все занесено снегом и освещено луною. Несколько минут молчания. Вдали слышна песня; потом ближе, ближе, и является Стеха, робко припевая: „Ах, се-режки!“ Она останавливается у развалившейся печи и с робостью осматривается кругом.

Стеха. Як страшно! Де ж вони? І коней теж не видно. Чи не махнули вони собі? То-то буде добре! За два червінці продать своє щастя.. (Осматриваєт следи). Ні, опріч моїх, нічий не видко слідів. Що, як вони обманили та другим шляхом?.. От тобі й сотничка! Побіжу мерщій додому, чи не подіялось чого там. Розкажуть, що я помогла,— тоді усе пропало. (Поспешно возвращається).

(Навстречу ей Назар несет на руках Галю).

Стеха. Це ви? А тут так страшно... Чи не случилось чого?

Назар (опустив Галю). Нічого не бійсь. А коні тут?

Стеха. Ні, я не бачила.

Назар. Збігай подивись, і як нема, то біжи мерщій у слободу, чи не зустрінеш на дорозі.

Галя. Стехо! Чому ж ти не йдеш? Біжи ж скоріш; батюшка прокинеться! Біжи бо!

Стеха. Зараз, моя панночко; для вас на край світа полечу. *(Поспешно выламливает из печи изразец)*.

Галя. Що ти робиш?

Стеха. Зараз. Це од вовків. *(Быстро удаляется)*.

Галя. Ходім на дорогу: мені тут страшно.

Назар. Не можна, моє серденько: там побачать, а сюди ніхто не ввійде.

Галя *(грустно)*. Ну, роби як знаєш, а я... я все зробила... Боже! На зорі прокинеться батюшка... Ох, Назаре, Назаре! Що я наробила!

Назар. Лучче нічого не можна було зробити.

Галя. Батюшка мене проклене.

Назар. Себе нехай проклинає... Ти змерзла, моя кришечко! Візьми мою кирею. *(Снимает плащ и расстилат по снегу)*. Спочинь моє серденько: поклади свої ніженьки у мою шапку. *(Галя садится на плащ. Назар вкладывает ее ноги в свою шапку)*. Оттак тепліш *(целует ее)*, тепліш, моє серденько.

Галя. О, мій голубчику, мій сокіл ясний! Як мені тепло, як мені весело!.. Тільки я боюсь: батюшка мій такий сердитий.

Назар. Не бійсь, моя пташечко, нічого, поки

я з тобою. Не бійсь, тільки люби мене. Я подумав тоді ... коли ...

Галя. Коли? Що подумав? Може недобре?

Назар. Не то, що не добре, та не тепер згадувать об чімнебудь недобрим, коли на серці така радість. А завтра... Що завтра зі мною буде? Я вмру, мене задушить моє щастя, моя доля. *(Кладет ей на колени свою голову. Галя перебирает его волосы. Назар, подняв голову, с нежностью смотрит ей в очи).* О, мої очі, мої карі! Поглядіть на мене, мої зорі ясні! *(Немного помолчав).* Серце моє, ти не казала батюшці, що підеш заміж за полковника? Не казала?

Галя. Оп'ять! Який же ти справді!.. Я заплачу. Аджеж він нічого мені не говорив о полковникові, так як же б йому сказала?

Назар. Бідненька! Він продавав тебе, а ти нічого не знала. Прости його. Нехай бог милосердний на тім світі за це його осудить і покарає.

Галя. Я молитимусь за його гріхи. Може, бог йому простить.

Назар. Молись, за кого хочеш, тільки не розлюби мене, моя галочко ... Я вмру тоді.

Галя. Який ти чудний! Ти думаєш, що я тільки так тебе люблю. Ні, Назаре, я не люблю, я й сама не знаю, що роблю ... Як би тобі розказать? Аж страшно! Знаєш що? Коли я дивлюсь на тебе, так мені здається, що ти — так це я, а що я — так це ти. Так чудно; не знаю, од чого воно це так. Коли зостанусь одна насамоті, то все про тебе

думаю, думаю і мені приставиться, що ти в Чигирині перед гетьманськими хоромами на вороному коні гарцюєш, а усі гетьманші, полковниці ні на кого більш і не дивляться, опріч на тебе ... У мене в очах так і потемніє ... Я заплачу, заплачу, так важко на серці стане. Од чого воно так? Назаре? Ти не знаєш?

Назар. Знаю, мое серденько, знаю! Як любо, як мені ти говориш! Промов ще раз, обійми мене. *(Обнимаються, целуються)*. Ще, ще один останній раз. *(В изнеможении кладет ей голову на колени)*.

Галя. Як мені весело з тобою! Чи воно усе так буде весело? Скажи мені, Назаре.

Назар *(не поднимая головы)*. Увесь вік!

Галя. Куди ж ми поїдемо?

Назар. У рай.

Галя. Я це знаю; та де ж він?

Назар *(подняв голову)*. Не питай мене тепер; я нічого не знаю. Ми поїдемо туди, де нема і не буде ні полковника, ні батька твого, де тільки одна воля, одна воля та щастя. О, як ми будемо гарно жити! Збудую тобі хату, світлу, світлу та високу, розмалюю її усякими красками—і чорними, і блакитними, і зеленими, усякими, усякими, наряджу тебе у шовк та в золото, посаджу тебе на золотім кріслі мов кралю, і довго, довго, поки вмру, все любуватимусь тобою. Та чи вмру ж я колинебудь? Ні, я ніколи не вмру! Коли ти будеш зо мною, то смерть не посміє і в хату нашу заглянуть.

Галя (*грустно*). Ох, ні, Назаре, не кажи так! Мені страшно стало і серце так защеміло, так заболіло, неначе чує недобру годину, або яке горе.

Назар. Яке горе? Де воно? Для нас нема його на цілім світі.

Галя. Не знаю, Назаре: тільки мені щось на серці так важко, так гірко... Я все думала про батюшку.

Назар. Нащо ж ти об йому думаєш? Не думай, і весело буде. Знаєш, як приїдемо ми у Кодак... Це запорозький город... От, як приїдемо, мерщій у церкву, повінчаємось; тоді і сам гетьман нас не розлучить, і будемо довго, довго там весело жити. Ти будеш пісні співати і танцювать, а я буду грати на бандурі і розказувать тобі про славні діла козацькі, про Саву Чалого, про Свірговського, про всіх, про всіх жвавих козаків наших. Далі, мені вигодуєш сина молодця чорнобривого, пошлемо його в Січ; там поставлю його перед козацькою громадою і скажу: „Любуйтеся, дивітеся: це мій син. Мені його вигодувала, викохала моя Галя, такого молодця!“ Що, весело?

Галя. Весело, мій Назаре, мій миленький, а серце все таки болить. Мені здається, що батюшка вже прокинувся і мене шукає.

Назар. Бог зна об чім думаєш ти! Ось зараз будуть коні, і вони нас не найдуть, хоть нехай усю землю перевернуть. Не журись же, моя ластівко!

Г а л я. Знаєш що? Ходім додому, розбудим його, станем перед їм на коліна... він нас простить; він мене любить.

Назар. Хіба ж я його не просив, хіба ж не ставав перед ним на коліна! Адже ти бачила?

Г а л я. Бачила, ти просив... Назаре, він мій батько.

Назар. Лучче б не знать такого батька.

Г а л я. Ти сердишся, Назаре! Не сердься, мій милий, мій чорнобривий. Подивись, я весела, я не жалкую, що покинула... Поцілуй же мене, мій соколе ясний, орле мій сизокрилий. *(Обнимаються и целуются)*.

Назар. О, моя радість, мій сон чарівний! Не журись, серденько. Скоро ми полетимо так, що не дожене нас і вітер. А ніч то, ніч! Неначе празникує наше щастя. Тиха, світла, як твої ясні очі. Ти не боїшся? Побудь тут одна. Я піду подивлюсь на дорогу.

Г а л я. Ні, не боюсь.

Назар. Чого ж ти знов зажурилась?

Г а л я. Так, нічого. Я згадала покійницю няньку. Вона мені розказувала, що в цій корчмі давно який то запорозький старшина ночував, а на другий день найшли його в Тясміні; і що тут Богдан зустрічав сина свого Тимофія, як козаки везли його з Молдавії, покритого червоною китайкою. З тієї години ніхто в їй не жив. Ух, як страшно тут!

Назар. Тобі твоя нянька бог зна чого наговорила.

Г а л я. Вона божилась, що правда. Не ходи
лучче, останься зо мною, або ходім обоє. Мені
важко і на минуточку розрізниться з тобою.

Н а з а р. Я не піду... Ти не змерзла?

Г а л я. Ні, твоя шапка така тепла. *(Снімаєт
шапку с ног и целует)*. О, моя мила шапка! На-
дінь її; і ти замерз.

Н а з а р. Надінь ти. Я подивлюсь на тебе, яка
ти в козацькій шапці. *(Она надевает шапку. На-
зар любуется)*. Чудо!.. Чорні уси, шаблю дамаську,
пістоль за пояс—і козак хоч куди. *(Целует ее)*.
Козаче мій чорнобривий!

Г а л я *(надевает ему шапку)*. Оттак краще!
Постій, я пришпилю стьожку. Знаєш, як на ве-
сіллі бува у молодого?

Н а з а р. Це ти ще й завтра зробиш...

Г а л я. Ох, стривай! Я й забула. Адже я таки взяла
з собою і хустку, що для тебе вишивала. *(Вынимает
из-за пазухи белый, шитый красным шелком,
платок и подает Назару)*. Що, хороший? я сама
вишивала і гроші на шовк сама заробляла.

Н а з а р. Спасибі, серце моє.

Г а л я. Чи не заспівать оце пісню про хусточку,
що я в Чигрині у дядини чула?

Н а з а р. Коли весела, заспівай.

Г а л я. Ні, не весела, та мені сидить уже остило.
Слухай же. *(Выходит на край сцены)*.

.....
(Назар стоить задумавшись).

Галя. Чого ж ти зажурився? То не треба було б і співать.

Назар. Нічого, серце моє. Візьми свою хустку. *(Подаєт ей хустку)*. Завтра знову подаруєш.

Галя. Нащо вона мені? Розірви, коли вона тобі нелюба; я другу вишию. *(Печально)*. Тільки не знаю, коли. *(Плаче, помовчавши)*.

Назар. Не плач, моє серце. Дивись, я не журюся.

Галя. Не журишся? А чого ж ти плакав? Ти щось знаєш, та не хочеш сказати. Скажи ж, мій голубе, мій орле сизокрилий, скажи моє серце!

Назар. Знаю, знаю, моя голубко, що я найщасливіший на світі.

Галя. Ба, я щасливіша за тебе. Ніколи ж не буду співать про хустку; цур їй!

Назар. Я тебе вивчу другу, веселу-веселу та хорошу.

(Дивляться одно на другого і цілуються. Хома і Стеха крадуться ізза шкапа).

Хома. Сюди! Осьде вони! Сюди!

Галя. Батько!.. Пропала я!

Стеха *(пробігає коло їх)*. Полковниця! Полковниця!

(Назар мовчки бере лівою рукою Галю, а правою виймає шаблю. Хома торопко веде на нього челядь. Стеха ховається).

Хома *(скаженіє)*. Цілуйтеся, цілуйтеся, голубята! *(До челяді)*. Киями його, собаку! Чого ж стали? Беріть, рвіть його!

(Челядь торопіє).

Назар. Хто хоче в домовину, виступай на мене. *(До Хоми)*. Ти чого хочеш?

Хома. Смерті твоєї, злодію!

Назар. Нащо ж ти собаками цькуєш? Візьми сам, коли хочеш.

Хома. Я рук паскудить не хочу. Беріть його! О, пес поганий! Я розірву тебе!

(Б'ються на шаблях).

Галя *(пада між ними на коліна)*. Тату, тату! Убий, убий мене! Винна я; я прогнівала тебе... Убий же мене, таточку, та не бери з собою!

Хома. Цить, кошенья крадене!

Назар *(Хомі)*. Цить, сатано люта!

Хома. Дочку оддай!

Галя. Не отдавай, не отдавай! Я утоплюся!

Хома. Топись, гадино, поки не розтопав я тебе!

Галя. Топчи, души мене: я твоя дитина!

Хома *(до челяді)*. Беріть його! Я вас перевішаю! Я вас золотом окую!

(Челядь поривається на Назара).

Галя. Одурить! Одурить!

Хома. Не одурю! Не скавучи, зінське щеня!

(Напада на Галю. Назар заступа її. Челядь напада на Назара ззаду і крутить йому руки).

Хома. Ха - ха - ха! Вовче, вовче! Чому ж ти не рвеш нас?

Назар. Цить, жабо погана!

Галя (*перед Хомою на колінах*). Тату, тату, кате мій! Я розірву тебе,—я день і ніч плакатимусь на тебе! Танцювать, плакати буду! Чого забажаєте, все робитиму—не вбивай його! Я за полковника піду...

Назар. Галю!

Галя. Ні, ні... (*Зомліла, падає*).

Хома (*до челяді*). Чого ж ви дивитесь? Нехай здиha собака, а ви тим часом шкуру зніміть.

(Челядинець замахнувся кием на Назара).

Хома. Стривай! Ми не татари. За що його убивать? Чи єсть у кого віршовки, пояс, або налігач,—щонебудь, скрутить йому руки й ноги?

(Челядь крутить поясами Назара).

Стеха (*падає коло Галі зомлілої*). Ох, моя пташечко, моя лебідочко! Чи я ж знала, що так станеться? Прокинься, моя зозулечко, моя ластівочко!

Хома. Отак, добре! Тепер зав'яжіть йому рот. От, доладу: у нього, здається, що й хустка у руці. Чи не весільна? Добре, здалась таки на щонебудь.

(Зав'язують хусткою рот).

Хома. Не туго, щоб стогнав. Мороз хоч і лютий, та, може, видержить. А вже як вовча тічка нападе... а вовки здалека поживу чують... от буде снідання, начисто гетьманське! Тепер положіть

його на білу перину — нехай проспиться та подума, з ким жартує.

(Челядь кладе Назара на сніг).

Х о м а (на Галю). А ця учаділа... Візьміть її додому... прочумається.

(Челядь бере на руки Галю і несе з собою).

С т е х а (бере Хому за руку і веде його за Галю). А що? Скажеш, що не люблю тебе?

Х о м а. Спасибі, спасибі. (До Назара). Оставайсь здоров, приятелю! Не згадуй лихом. Нехай тобі присняться рушники...

(Хома з Стехою шепочуться і пропадають. Назар тихо стогне. Незабаром чути за сценою гомін).

Голос Хоми здалека. Киньте її! В'яжіть його!

Г н а т (за сценою). Я тебе зв'яжу, недовірку проклятий!

(Незабаром вбігає Галя і кидається до Назара).

Г а л я. Орле мій! Серце моє! (Розв'язує хустку).

Н а з а р. Душно мені, душно!

Г н а т (веде за груди Хому). Останній раз говорю: оддаси Галю за Назара, чи ні?

Х о м а. Ні!

Г н а т. Здихай же, собако-скажена! (Замірівсь шаблею).

Х о м а. Стривай! Ти знаєш наш закон козацький, то...

Гнат. Що мене живого поховають з твоїм падлом? Знаю. *(До челяді)*. Копайте яму. *(Цілить пістолем)*.

Хома. В'яжіть його!

(Тим часом Галя розв'язує руки у Назара).

Назар. О, доле моя! Серце моє!

Гнат. Копайте яму! *(До Хоми, прицілившись)*. Лукавий чоловіче, за що без сповіді ти себе губиш і мене з собою? Прощайсь з білим світом, молись богу. *(До Назара)*. Назаре, брате мій, друже мій! Поховай мене. Прощай! А ми...

Назар. Стривай!

Галя *(до Гната)*. Стривай!

Назар. Пустити його, не варт він того. Не напасти душі своєї. *(До Хоми)*. Іди, лукавий чоловіче, іди куди знаєш. Не поміг тобі бог занастити мене; а я чужої крові не бажаю. Іди собі!

Хома *(падає перед Назаром)*. Назаре! Сину! Батьку рідний! Заріж мене, замуч мене, на конях розірви, та не прощай! *(Падає до ніг і плаче)*. О, я лукавий! О, я грішний, проклятий!.. Дочко, доле моя! Серце моє! Проси його, нехай уб'є, нехай я світа не паскуджу! *(Знову плаче)*. Боже мій, боже мій!

Назар *(підводить його)*. Устань, молися богу, грішний. Коли прощають люди, то бог милостивіший за нас.

Хома *(вставши утирає сльози)*. О сльози, сльози! Чом ви перше не лилися? Назаре, я чер-

нець ... спокутую в рясі мої беззаконія! Бери моє добро, бери мою Галю, бери все моє! Галю! Назаре! Обніміться, поцілуйтеся, діточки мої. Я хоч і грішний, а все таки батько. (*Назар і Галя обнімаються*). Боже вас благослови!

КІНЕЦЬ

*Редактор А. Розін. Літредактор А. Хуторян. Техкерівник А. Голосовкер
Коректор С. Брагинська.*

*Друкарня ім. М. В. Фрунзе. Харків, пров. Фрунзе, 6. Уповноважений Головліту 1079. Зам. 313. Тираж 30.000. 1³/₄ друк. арк. Видання 758. Пап. ф. 72 x 110
48 кг. 22/25 пап. арк. В 1 пап. арк. 92.000 літер.*

Здано в роботу 9/IV-37 р. Підписано до друку 7/VII-37 р.